

Degn H. M. Toftes breve til Fr. Graae og Vilh. Munck 1865

Meddelt ved *Jens Munck Nordentoft*.

I Tilslutning til den af Pastor H. F. Petersen offentliggjorte Brevsamling i Sønderjyske årbøger 1957, s. 16—85, gengives nedenfor nogle Breve, der baade fra Formens og Indholdets Side naturligt slutter sig til de nævnte.

Brevene, der som de øvrige er stilet til Pastor Graae og min Morfader, Pastor Vilh. Munck, er af ukendte Grunde ikke kommet med i Afskriften i den regenburgske Samling, men er blevet opbevaret i Slægten. Tooghalvfems Aar efter deres Affattelse forelaa de — ejendommeligt nok — renskrevne og trykfærdige, da Pastor H. F. Petersens Samling fremkom paa Tryk.

Gengivelsens Form følger Pastor H. F. Petersens Retningslinier. Om Baggrunden for Brevenes Tilblivelse og om deres Ophavsmand, den utrættelige Tofte, behøver intet at føjes til det af H. F. Petersen anførte. Maaske kan der dog være Grund til atter at gøre opmærksom paa, at det drejer sig om det ogsaa fra senere Tider velkendte Fænomen »illegale Breve«: Tofte tilslører sin Identitet, omtaler sig selv i tredje Person, kalder sig »Per Degn« o.s.v. Dette Forhold, som er en absolut Betingelse for Forstaaelsen, giver i Meddelerens Øjne Brevene en Charme mere.

En Tak til Dommer F. Juhl for værdifuld Hjælp ved Tydningen.

— d. 28. Septbr. 1865 Kj. M. og Gr.! Volquards¹⁾ skulde for en 14 Dage siden besøge en Fange i Amtsfængselet, Fangen var udstyret med slesvig-holst[enske] Baand over Vesten, og Hunde-

¹⁾ se H. F. Petersen (HFP) Sønderjyske årbøger 1957, s. 56, note 45.

teg[n]et, altsaa af hans Folk. Hvad de talte sammen, melder Historien ikke; men Volquards udtrykte sin Entrüstung [Harme] over, at en saadan Mand var sat i Fængsel, han havde tjent sin Orden i forrige Krig, og i denne havde han været Veiviser for Prøiserne, han maatte ud af Fængelet. V. gik til Herredsfogeden derom, men det hjalp dog ikke; Manden fik sine 6 Gange 5 Dages Vand og Brød, det var for Utugt. V. sendte igaar sin Kirkefoged Hansen ned til mig med en Liste over 80 Børn, som vi havde i vor Skole af hans Sogn. Blot Børnenes Navne stode derpaa, ingen nærmere Betegnelse. Kirkefogeden havde skullet gaae omkring og faae opskrevet, hvem af Forældrene, der vare dansktalende oder doch überwiegend dänischredend [eller dog overvejende dansktalende]. Kirkefogeden kunde ikke finde Børnene og kunde ikke godt bestemme, om de vare danskt eller ei. [Danskhedens Skjæbne er saamænd i gode Hænder, kan man see deraf!] Kirkef[ogeden] maatte gaae til V[olquards] med uforrettet Sag. Geh' dann zu Her[r]n Tofte, er soll es Ihnen sagen! [saa gaa til Hr. T., han skal sige Dem det]. Han kom, fik til Svar: Jeg taler Dansk med alle Forældrene; Forældrene tale alle Dansk med mig; med Børnene taler jeg Dansk, Børnene tale Dansk med mig; altsaa ere de alle danske. Peters²⁾ har Hovedprotocollen for Skolen, og derfor kan jeg ikke vedføie Forældrenes Navne. Det smagte mig at give V. dette Svar; hvad han har sagt dertil, vides ikke, faaer vel snart Svar el[ler] Stevning. Ligesaa gik det med Pastor Birkenstädt i Nic[olaj], han sendte ogsaa sin Kirkefoged i samme Ærinde med 82 Børn, han fik samme Svar, hvorover Kirkef[ogeden], der er dansks[indet], morede sig meget. Maaskee kan Svaret gjøre sin Virkning paa B[irkenstädt], der jo nylig er kommen og vel nærmest neutral. Saadan gaaer det, ikke en Dag i Ro; nu sendte jeg en Klage afsted over, at vi ingen Gage havde faaet i ½ Aar. Manddjævlen³⁾ har jo sagt os, at ikke en Fod Jord skal blive aftraadt til Danmark, derfor opkastes der Skandser paa Als, han er en allerhelvedes Karl,

²⁾ HFP, s. 24 (»Provst *Peters* . . . kaldes almindelig Slagteren«)

³⁾ General E. v. Manteuffel, se HFP, S. 59, Note 47. (Deputation til Djævelen, S. 63).

han. Tydskerne rykkede den 22[.] ud af vor nedlagte Skolestue i Graven uden at sige Farvel, straks flyttede vi en Klasse derind uden Forlov; det er da prøvisisk nok, men vi gaae ogsaa i Skole hos dem. V[olquards] ytrede til vor tilk[ommende] Præst (der dog vel egentl[ig] er en Stakkel), at man nu ligesom i 50 ikke kunde vide sig sikker i sit »Amt« [Embede], damals war es Die Dänen, jetzt die Preussen o.s.v. [dengang var det Danskerne, nu Prøjserne]. Alle Folk vente Krig her, Prøiserne med, og de fra Rhinprovindserne sige, at faae de Krig med Franskmanden, gaae de strax over til dem, det er Sæden Prøiserne saaede i Slesvig. Hilsen til Dem og Deres. Jeg har en hel Bunke Enkepapirer igjen.

P.—————

F. d. 27. N[ov] 1865. Kj. M. Har ikke talt med Nogen om Bibl[iothek]; jeg er af den Mening, at spredt Fægtning er den bedste. Et stort Rum maa tages for paa een Gang. Spredt Fægtning. Tænk Dem et Bondehuus uden Bøger (hvormange have Bøger?) og saa faae flere danske Bøger, gjør dette ikke paa een Gang Huset dansk? Udmal dette lidt videre! I Store Jørl har jeg Lorenzen, han har prægtigt Plads til et lidet Bibl[iothek]; jeg skal nok finde flere Steder. Syd paa, det er mit Løsen! Haved By maa jeg ogsaa have fat paa, der har jeg et Par gode Mænd. En Gnist kan blive en Ild; men med Guds Hjælp kun, uden ham arbeide Bygmestrene forgjeves. Forresten er min Tanke den, at de Gamle, lidt ældre end jeg, hvis de ere tydske, maae de gjerne sove ind i Fred for mig, derimod maa der arbejdes paa de Yngre, der have lært Dansk, de maae ikke glemme deres Lærdom, til dem skulle Bøgerne være. Kunde der bare tilveiebringes illustrerede Bøger, de udøve Tiltrækning ved Billederne; ved ill[ustrerede] Børnebøger kom Børnene ogsaa med. Man føler overhovedet godt, hvorfra Vinden blæser, naar der kommer Saa-dant ind i Huset, det er en Hilsen for Mange fra Landet, der er forsvundet, for Andre er det det samme, som man vilde sige: de vente at komme igjen ☺: Haabet livner op. Det er nu mine

Tanker, og Gl. Mynt⁴⁾) skal have mange Tak for det Tilsendte. Meget var godt, Alt skal blive brugt. Hils ham, den kjære Ven, og lad ham læse dette. Sang[bøgerne] vare kjærkomne, men Maaren stjæler ikke i sin egen Gaard, og derfor spredes disse tildeels udenfor æ Stai [Byen]. Kunde saameget naaes, saa var det min Tanke at faae et ordentl[igt] lille Bibl[iothek] istand for d[anske] Sk[illinger], privat skal det være, det maa heller ikke sees, for saa kommer man efter det. Ungdommen skal pleies, for den lever længst. Vi ere ikke helt uden danske Bøger her: Kongens Klubs Bibl[iothek] er til Borgerforeningens Raadighed, dens Eiendom, benyttes godt. Hver dansk Familie her har d[an]sk[e] Bøger. Mit fordums Privatbibliothek er nu i Snedker Lassens Eie i Steeden, benyttes godt, tæller 966 Bind. Katalog medfølger. Kommer der passende Bøger, saa skal og maa han støttes. Om han faar Bøg[erne] nominelt el[ler] reelt til Eie er næsten ligegyldigt; men hvorfor ikke det Første? Han er dansk, hun er d[an]sk, Ungerne ligesaa. Det er min Mening, at *der* er Pladsen for Bibl[iotheket]. Send en heel Deel ill[ustrerede] Ting. Kunde der blive en Flok Ingemanns Rom[aner] og Andersens Ev[entyr] til at sende ud paa Landet, saa skeer min Villie. Ing[emann] er bedst. Bogpakker, der ikke bringe forbudte Bøger, er der ingen Fare ved at sende. Jeg har nu fundet en god Vei for disse Ting. De sendes frit til *Hr. Kapitain Kolster, Dampskibet Vidar*, i Aarhus. *Adr. Rasmus Petersen*. Brev sendes med til ham om at besørge dem til Gjæstg[iver] Th. Andresen.⁵⁾ Adressebrev medfølger til Th. A. og siges: til T. (Tofte). Saadan er vi Trees Aftale. Fra Aarh[us] frit hertil. Godt skuldret! saalænge Skibet gaaer, men derom bringer Aviserne jo Efterretning. Forstaaer De det! Om Indtrykket o.s.v. kan De faae Underretning hos Gr[aae], han har hele Svaret; takker meget for Deres Raad, er fulgt, som De vil see. Klassisk Tydsk, vil De faae at see. I overmorgen⁶⁾) begyndes med Degneansigt fra Kirken, saa, om Gud vil, Ræveansigt eller et enfoldigt

⁴⁾ Personnavn — Dæknavn?

⁵⁾ Jfr. HFP, S. 45.

⁶⁾ Manteuffels Besøg, Præsternes Visitats, se de to flg. Breve.

Dregebarn, siden maaske en Trumf paa, jeg er forberedt paa Alt og ligeglad. Vol[quardts] skal have sin Plads ved Kakkelloven i en Lænestol, og saa skal der 50 Tørv i, lutter Omhu for den g[am]l[e] Forræder. Svinhund, den P! Det vil blive mig en interessant Dag; dansk, kun dansk. De skulde bare see, hvor hans Øjne sprude Ild saa; jeg venter forresten Handj. [ævelen]⁷⁾ med. Dette hører ogsaa med til Skole Hist[orien]. Kan jeg narre dem, gjør jeg det. Kommer Volq[uards] Werner for nær, faaer han det glatte Lag. Dagen er bestemt til at være en hel Comedie.

Hils Gr. og Deres og især Gl. Mynt. Jeg har haft travlt. Kl. er 11½.

P.—————

Siden om Skolen og Fremtidsudsigterne.

III.

D. 30. Novbr. 65.

G & M!

Glimrende Dag den 29! Manteuffel i den danske Skole, med Volquardts, Peters og Carstens,⁸⁾ der holdt Visitats. Mange Fædre tilstede. Mt.[anteuffel] sad lænet mod Vind[uet] ved Siden af Katederet. Tofte med Kors⁹⁾ paa hilste Mt. først paa og spurgte om Navnet. Et Buk. Volq[uardts] sætter sig i Positur. Tofte retter sig. V. spørger paa Tydsk Tofte om Noget. Dansk Svar. V.: Deutsch! T.: Nei! V.: Sie haben ja Deutsch mit der Excellenz gesprochen, Sie sollen Deutsch sprechen! [De talte jo tysk med Excell., De skal tale tysk]. T.: De er Visitator, jeg skal visiteres, jeg taler Dansk! V.: Kann denn keiner von den Lehrern Deutsch sprechen? [kan da ingen af Lærerne tale tysk?]. T.: Jo, Værsaagod, Hr. Werner, og kom herhen! V.: Wollen Sie dann den Lehrern das übersetzen! [Vil De saa oversætte det for Lærerne]. W[erner]. Ja! — Saa holdt V. en meget lang Tale om, at han elskede Tydsk og Dansk ligemeget, men

⁷⁾ Manteuffel.

⁸⁾ HFP, Note 25, S. 26.

⁹⁾ HFP, S. 20 og S. 39 (»Endnu Kors paa Brystet . . .«).

at han fordrede Ærbødighed af Lærerne. Nu fandt han her en hel Skole fortegnet (T[ofte]s Indberetning til Vis[iteratoriet], paa Dansk) med syv Lærere (NB der var kun 6, han lagde 1 til), og ingen af dem havde været hos ham; i forrige Tider havde de nok kunnet bøie deres Rygge, men for ham, der var Provst over det Hele, kunde de ikke; det maatte blive anderledes, det befoel han. T[ofte] gennem sin Tolk W[erner]: Enhver Befaling er og skal blive efterkommet; — Davon war nicht die Rede, sondern von Höflichkeit! [derom var der ikke Tale, men om Høflighed]. Dette Hele, der blev talt af V[olquardts] i Raseri, modtaget af W. med frygteligt bistert Blik, af T[ofte] med ligegyldigt Ansigt, men liigblegt, blev dog M[an]t[euffel] for droi. Mt.: Ist denn kein Konferenzzimmer für die Lehrer allein? [Har Lærerne ikke et separat Samtaleværelse?]. T.: Nein, Excellence! V. bliver opmærksom og siger: Das, was ich nun zu sagen habe, ist im Allgemeinen! [det, jeg nu vil sige, er i Almindelighed]. V. følte Snærten, der var fiin, men bed. Lærerne smilte. V. talte saa om Børnenes Høflighed. Der var en Dreng Gerlach, der ikke vilde tage Hatten af for ham og fik Ordre til det samme. W[erner] og T[ofte]: Er ist gar nicht in dieser Schule! [han gaar slet ikke i denne Skole]. Altsaa: Skudt forbi. Nu var Ondskaben ovre. Der skulde saa synges, men ikke af de Mel[odier], der brugtes i Kirken, det kunde vi ikke; thi vi sang: »Af Høiheden o.s.v. — «, »Vor Gud han er saa«. Mt. [Manteuffel!] sang med. Saa tydsk Læsning. V.: Det havde han aldrig troet, at Børnene kunde saadan læse Tydsk, med saa reen en Accent, det var som var det lutter tydskfødte Børn. Tydsk blev roest over al Maade. Saa Dansk. Gik godt, men fik ingen Roes. Rel[igion]: talte over 2den Artik[el]. Fandt V.s Bifald. Nikkede flere Gange. Børnene vare i det Hele mageløse! Mt. skulde saa gaae. Sagde til Tofte først: Ihre Kinder schreiben hübsch und antworten gut [skriver smukt og svarer godt]. Wollen Sie nun mir zuletzt die Lehrer vorstellen! 5 Buk! Møller laa syg hjemme.

Mt. gik. Siden Tydsk, lidt Analyse, saa 3 trestemmige Sange. Sangene gik smukt. V. fremkaldte siden over Halvdelen af Børnene, roste og berømmede deres Skrift, saa nu blev det til Lobeserhebung [Lovprisning] i alle Hjørner og Kanter. Børn,

Lærere, Fædre straaledede af Glæde. Gik langt over Forventning. V. fandt ikke en Krog at hænge sin Hat paa, han maa vist være dum. Dette er *øverste Klasses Historie*. Siden i *Werners El[ementarklasse]* og Schmidts, som befinde sig nedenunder i samme Bygning. Gik fortræffeligt begge Steder. 3 Klasser sendtes hjem, da der ingen Tid var. Mange Børn i begge Klasser fremkaldtes for deres smukke Skrift. Vi vare alle glade ved Dagen! Kan maaske være af nogen Betydning. I Riis's Skole havde V. Dagen i Forvejen sagt, at han vilde bede Gud bevare disse Børn for at blive ført ind i »solch wüstes Zeug« [dumt stygt Tøjeri], som blev drevet i den danske Kirke. Han meente, at han der befandt sig i et Guds Huus, men saa spillede og sang de der som i et Theater el[ler] til Dands. Dette skulde hevnes, meente Tofte. Fandt Leilighed dertil i Wer[ners] El[ementarklasse]. Vognsen sang der: »I Østen stiger« o.s.v. og »Nu titter til hinanden« med Børnene. Volq. spørger da Tofte, om vi ogsaa sang disse 2 Sange i Kirken. T.: Nei; men der var ellers Intet i Veien derfor; thi vi Danske staae de *første Christne meget* nærmere, hvad Sangen angaaer end Tydskerne. V.: Wie so, wie so? (vredt). T.: Jo, seer De, vi synge som de første Christ[ne], vi have endogsaa af deres Mel[odier], som er accurat som vore nye. V.: Können Sie mir das beweisen? T.: Det her er een fra Aar 405. T. sang den for: »Den yndigste Rose er funden.« — Her er een fra Pilgrimstiden: T.: sang: »Dejlig er Jorden« o.s.v. Peters kom Volq. til Hjælp, hvilket var godt, da det var beregnet paa dem begge. De Tydske kunde dog ikke finde disse Sange smukke, sagde de. T.: Hvis Luther var her, saa vilde han strax have erklæret sig for mig. — Det troede de ikke. — T.: Veed De hvad det var for en Sang, vi først sang i Morges: »Af Højheden« o.s.v.? Ja, det var en *Gadevise*, Luther fandt, den heed: »Wie schön leuchten mir die Äugelein«; »Gud Hellig Aand« o.s.v. er en østerriksk *Gadevise*: »Jesudine dybe Wunder« er en fransk *Strassenlied*, alle fundne af Luther og sat til Psalmemelodier. Da var der Liv i Sangen. Nu synges der i de tydske Kirker *Dødningsange som af Døde*. V.: Ja, ja, es geht zu langsam, besonders wenn die Organisten schleppend den letzten Ton aushalten, das müssen wir ändern! [Ja, det gaar for langsomt, især naar Organisterne

slæbende trækker den sidste Tone langt ud, det maa vi ændre]. P.: Wir haben doch einige rythmische Melodien! — Det var for *hans Theater og Dands*; Werner og Mange morede sig derover, det var studeret af T., dér kunde de andre ikke følge, men maatte endog tildels til at give T. Medhold i, at man kunde synge i dansk Kirke, i tydsk Kirke var det kun Degn og Orgel, der gjorde Spektakkel. Volq. bad til Slut T. om, at der maatte finde et venskabeligt Forhold Sted imellem dem. — Intet skulde være T. kjærere.

Da Manteuffel gik, kneb Boi Jensen¹⁰⁾ efter, forlangte Tildelse til at tale med ham, fik den, fortalte, man vilde opløse Skolen, det vilde den *Landsforræder* Volq. gjøre. — Mt: Det skulde han (B) vise ham Sort paa Hvidt for. — Intet var lettere; thi hvor var Volq. fra 48 til 64? Landsforvist! Samtalen mellem dem varede i ½ Time, medens Mt. sad i Vognen. Enden er: T. og Lærerne, Børn og Forældrene ere stolte af Dagen. Byen taler idag kun derom. Siden maaskee mere.

P.—————

Da V. havde rendt Hornene af sig paa T., kunde de andre Lærere tale Dansk til ham, saa meget dem lystede, og dog blev de kaldt: *mein Lieber!*

Paa foden af dette Brev har Vilh. Munck tilføjet:

Sikkert Brev! Som Dessert følgende Meddelelse: Igaar fik jeg 17 Rgd. sendende fra Munkbrarup, Sylvester og *Treia* Sogne til det almindelige Hjælpefond.

Quando, quando, o domine lucem post tenebras dabis?
[Hvornaar, hvornaar, o Herre, vil Du give Lys i Mørket?]

Deres hengivne

V. Munck.

¹⁰⁾ Omtales af HFP (S. 56): »havde samme Dag stukket Dannebroge ud . . .«. Samme B. J. nævnes i Vilh. Muncks Erindringer (»Fængselspræsten«) som den, der ved Nattetide overskar Tyskernes Flagnore . . . *Graae* (»Mellem Krigene« Side 31) omtaler »den snilde og dristige Boj Jensen«, der »tidt om Natten i en lille Baad sejlede bort med Flygtninger« (i 1848).

IV.

— d. 4. Decbr. 65. Kj. Gr! (& M). Brev modtaget. Visitatsopsamling: Tofte fik Leilighed ved Visitatsen til at vise Mant[euffel] en Opmærksomhed, hvoraf De vil see, at T. var i sit Es. Mant. sad ved Vinduet, og Volq. et Skridt fra henimod Døren. T. skal have Dansk. De danske Bøger er, for at holdes rene paa Bindet, i Papirsomslag, som nat[urligt] er noget skident. T. giver Volq. en Bog med det skidne Omslag, men da Mant. skal have Bog, river Tofte paa en flot Maade Omslaget af og præsenterer med sit bedste Buk den rene Bog. De skulde sect, hvilket smilende Ansigt Mt. satte op, idet han sagde: Danke, danke, thut gar nicht nöthig! [Tak, tak, det er slet ikke nødvendigt]. T. er vis paa, at Mt. følte Betydningen heraf tilfulde. Werner fortæller, at Dansk ogsaa fik Roes. I Schmidts Klasse havde T. under Visitatsen en Samtale med Slagteren¹¹⁾ om V[olquardt]'s Tordentale. T. meente, at hvad g[aml]e Folk sagde, burde man ikke bryde sig saa nøie om, han skrev meget af Talen paa V's g[am]l[e] Alder. Slagteren sagde, T. havde handlet uden Conduite ved ikke at hilse paa V., og derfor var nu Gjengjældelsen kommen; — Men V. handlede værre i sin Tale, men var bleven blodigt straffet, og Lærerne hævnnet. T. meente, det var kun Skik i de høiere Klasser at gjøre slige Høflighedsvisiter. Men nu kom Ræven frem, thi Slagteren yttrede, at det ogsaa var sært for ham som Skoleinspector at se de fleste Lærere her for første Gang; — men de sige formodentlig: den *tydske Præst* vil vi ikke have at gjøre med. T. svarede uden at fordreie en Muskel: Det kunde maaskee gjælde om Volq.; men det kan jo dog ikke gjælde om *Dem Hr. Pastor*.¹²⁾ Slagt[eren]: Hvad behager? T.: Det kan jo dog ikke gjælde om Dem. — Saa vilde han ikke mere. — Da Volq. kom ud af Skolen og vilde paa Vognen, sagde han: Ich kam doch ganz gut weg in der dänischen Schule [jeg klarede mig dog ganske godt i den danske Skole]; Een sagdes kun med den ene Ting ikke »nein, da kam ich schlecht weg!« [nej, det slap jeg daarligt fra]. Saadan fortalte en god Ven. Til Gilde hos Peters efter endt Visitats vare alle

¹¹⁾ Provst Peters, jfr. HFP S. 24.

¹²⁾ Jfr. her HFP S. 64 (og Note 51).

Hovedlærere, men T. ikke. — V. savnede ham. Pet[ers] sagde til en Ven om, at han ikke havde invit[eret] T.: De veed jo, hvordan T. er; der kunde let komme Noget om Slesw[ig]-Holst[ein]! Derfor har jeg ikke bedt T. Til Past[or] Jørgensen, som var med, sagde Volq.: »Die Schule war gut.« Til en Anden sagde Volq.: »die dänischen Blätter [Aviser] können doch nicht anders sagen, end at jeg var ganske flink i den danske Skole, der var vist een eller anden Referent tilstede.« Bekymrer sig dog om, hvad danske Blade sige! — — —

De 70 kunde bruges, hvis De synes, saaledes: 50 til Indkjøb af Bøger i Kjøb[enhavn] af Mangor, gode Børnebøger, Inge[m[anns] Rom[aner], Anders[ens] Eventyr, illustrerede Ting, smukke Ps[alme]b[øger], smaa Børnebøger. Hovedsagen er, at der kommer Meget og Godt, forresten kan Alt bruges. Gaaer de 20 samme Vei, var der intet Ondt deri. Haaber, De vil drikke et Glas paa, at den lille Nydøbte maatte findes værdig til at komme til Flensborg for at nyde Godt af P. Degns Optugtelse til Dannished og Danskhed. En Skaal for Fruen og hele den kjære Flok, som P. D. længes efter at see her. Gratulerer! Min Kone og Jens og de 2 Smaa hilse paa det Hjerteligste. — Ærlig talt, saa troer jeg vi slog et godt Slag ved Visitatsen, jeg er inderlig glad over Udfaldet. Det seer dog grangiveligt ud, som om vor Herre særligt tog os i sin Varetægt. Jeg har alle Hænder og hele Hovedet fuldt med Wühlerier [Agitation] og Ondskab i Eyen og hele Omegnen Syd, Øst og Vest. For Øieblikket gaaer det med at faae udbredt allehaande Skrifter. Det er dog sært, der er Ingen, der tænker paa at sende Ingemanns Skrifter, det er det Bedste, der kunde sendes. Et heelt Oplag deraf var ikke formeget. Jeg har Plads for mange, mange Sæt. Det er dyrt! Saar man Hvede, høster man Hvede!

Tillykke med Sønnen! Hvad skal jeg sige om Huset, det var just ikke min Leilighed, men det er ikke for dyrt, kan jeg regne ud!¹³⁾ Wedel vilde være *fro* til Dem. Kan han nu gaae — i Præstekjole. — — —

¹³⁾ Tofte bor paa Skolen i Muncks Lejlighed (i hv. F. 2/5—66). Munck fik en Søn 24/7 65 (Gross. Vilh. M., død 1948).

Min Kone har bedrøvet mig med at give sig til at spytte Blod, hun seer daarligt ud; men med Guds Hjælp gaaer det over; en Nat og Dag varede det, nu er hun bedre, hun ligger ikke. Jeg fortæller hende, det har Intet at betyde, og saa er hun ikke forknyt. Hun vilde jo dog gjerne leve og see Danskerne igjen. Det skal hun ogsaa, med Guds Hjælp. Har De læst Werners Brev? Hans og mit Brev sammen ville give en tro Skildring af sidste Slag. Skriv snart. Dorotheas¹⁴⁾ Kjæde prydede mig ved Vis.; der er Lykke ved den!

Hvad skal Sønnen hedde?

P.

¹⁴⁾ Dorothea formentlig *Graaes* Datter.